

KULLUK VE ÖZGÜRLÜK AÇISINDAN TASAVVUFTAKİ KADIN ANLAYIŞINA BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Esmâ SAYIN*

Öz

Benliğin olgunlaşmasını sağlamak isteyen, hakikat arayışına koyulan ve manevî olgunluğa erişmek isteyenler Allah Teâlâ'yı tanıma, anlama ve O'nunla bir olma yolunda yürümüşler, Hakk'a ermeyi en önemli özlem haline getirmişlerdir. Bu noktada tasavvufî düşüncede ne âşık ne de maşuk diye bir ayrım olmayacağından, erkek ile kadın arasında kulluk ve kullukla yücelen hürriyet anlayışı açısından herhangi bir ayrım gözetilmemektedir. Dolayısıyla tasavvufî hakikate ulaşan erkekler kadar, hakikat önderi kadınlara da rastlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, mutasavvıf, kadın, kulluk, hürriyet.

In Terms of Servitude and Freedoms An Overview on Women Understanding in Sufism

Abstract

Those who want to ensure a mature self being, seek the truth, and realize spiritual maturity, follow the path of Allah, try to know, understand Him, and become one with Him. Their prominent aspiration is to reach Lord. In terms of slavery and being a better servant, there is no discrimination between man and woman in Sufistic way of thinking. Therefore, sufistic essence has been realized not only by men, but also by women.

Keywords: Islamic Mysticism, Sufi, Women, Slavery, Independence

1. Giriş

“Tasavvuf, toplumda cinsiyet ayrımı yapmadan ahlâklı, erdemli ve dürüst bireyler yetiştirmeyi amaç edinmiş, insan olmanın farkına varıp kulluğun idrakinin gerçekleşmesi için uğraşmıştır. Tasavvufta seyr-u sülûk akıl işi değil, gönül işidir. Akıl, Allah'ı arattırır; ilim, yaklaştırır; aşk, buldurur”¹.

“Milliyet, cinsiyet ve statü ayrımını dikkate almayan mutasavvıflar erdemli, dürüst ve güzel ahlâk sahibi fertler yetiştirmeyi amaç edinmişler; insan olmanın farkına varıp kulluğun şuuruna ermeyi sağlamışlardır. Susayan gönülleri maneviyat pınarlarıyla beslerken, bunu sadece erkeklere has değil,

---

* Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

¹ Fatma Altuntaş, Tasavvuf Kültüründe Kadın, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Süleyman Uludağ), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1997, s. 21.

toplumun yarısını meydana getiren kadınları da içine alan bir anlayışla gerçekleştirmeye çalışmışlardır”².

Hakikat yolcuları arasında belli bir cinsiyetin ağırlığı değil, insan olma çabasının öncüleri bulunmaktadır. Dolayısıyla tasavvufî hakikate ulaşan erkekler kadar hakikat önderi kadınlara da rastlanmaktadır. Zira mutasavvıflara göre, manevî yaşamda cinsiyet ayrımı yoktur.

1.1.Kulluk Açısından Tasavvuftaki Kadın Anlayışına Bir Bakış

Kulluk anlamında güçlü olan insanlar, Allah Teâlâ’yı sevme hususunda da çok güçlüdürler. “Bu manada kulluk itibarıyla güçlü olan bireyler, kendilerini Allah’a ayırmış ve O’nun sevgisiyle meşgul olmuşlardır. Dolayısıyla şeytan, onlara ulaşacak yol bulamamaktadır. Çünkü onlar, dünya sevgisini kalplerinden çıkarmışlardır.

Allah’a giden yol, gönül merkezli olduğuna göre kadınların bu yolda başarısız olabileceği iddiası geçersiz olmaktadır. Zira kadınların yapısı, ilahî hakikatleri ve sırları kavramaya son derece müsaittir. Onların gönül zenginliği; aşk, şevk, vecd, sezgi ve ilham gibi nitelikler açısından çok güçlüdür”³. Bu gerçekten hareketle özellikle ilk dönem mutasavvıflarında kadın ve erkek dervişler arasında herhangi bir farklılık gözlemlenmez.

İlahî hakikatleri ve sırları kavramaya yönelen mutasavvıflar, cinsiyet ayrımı olmaksızın dünya sevgisini, Allah sevgisine, O’nunla meşgul olmaya ve O’na yalvarmaya tercih etmişlerdir. “Şeytan, onlardan elini çekmek zorunda kalmış ve alçalmıştır. Böylece ibadet eden âşıkların kalbinde şeytan; içki, zina, adam öldürme gibi duygular karşısında kenara çekilmiş ve etkisiz hale gelmiştir”⁴.

“Örf ve âdetlerin baskısı ile kadına karşı mesafeli bir tutum sergileyen geleneksel anlayışa rağmen mutasavvıfların, çoğu zaman gerek kadınların tarikatlardaki statüsü ve gerekse bazı mutasavvıf kadınlar hakkındaki görüşleri oldukça ilginçtir. Bazı mutasavvıfların kadına bakış açısını araştırdığımız zaman, tasavvuf geleneğinin, feministleri kışkırtacak bir birikime sahip olduğunu görürüz”⁵. Bu nedenle İslâm kültür ve düşünce tarihinde kadına en çok değer veren ve kucak açan disiplin, tasavvuf olmuştur.

Demek ki tasavvuf sayesinde kullukla yücelen kadın, şeytanın tuzakları ve nefsin kötülüğü emreden sesi hususunda bilinçli ve uyanıktır. İbadetle yücelen bir kul, -erkek ve kadın olmasına bakılmaksızın- nefesine şöyle seslenebilir: “Nefsinin esiri isen, nefsinin kulusun. Dünyanın esiri isen, dünyanın kulusun”⁶.

² Süleyman Uludağ, Sûfî Gözüyle Kadın, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 7.

³ Altuntaş, a.g.m., s. 21.

⁴ Hâris Muhâsibî, er-Riâye li Hukukillâh, Dâru’l-Kütübü’l-Hadîseti, Kahire, 1970, s. 224.

⁵ Hülya Küçük, “Tasavvufta Kadın”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 1997, Yıl: 1997, Sayı: 7, s. 392.

⁶ Abdülkerim Kuşeyrî, Risâletü’l-Kuşeyrî, Daru’l-Hayr, Beyrut, 2003, s. 325.

Tasavvuf, nefsinin esaretinden kurtulan ve Allah'a hakiki manada kul olan insana, cinsiyet ayrımı yapmaksızın insan-ı kâmilî oluşturma amacıyla yaklaşmıştır.

“Tasavvuf ve tarikat erbabı da dinî, ahlâkî ve insanî değerler çerçevesinde kadın olgusunu ele almış, şehvet duygusunu ve cinsiyet ayrımını bir kenara bırakarak kadına sırf bir insan olarak bakabilmiştir”⁷. Bu bağlamda Allah, bizlerin dış görünüşüne bakmaz. Beden ve suretlerimizle, erkek ve dişiliğimizle değil; samimi bir kalbe sahip oluşumuzla Hak katında bir değer ifade edebilmekteyiz.

Nefsine değil Rabbine kul olan bir kişi, “Kulluğun zevkine, ancak dört şeyle erişebilir: Bunun ilki, ma’rifetullah’tır. İkincisi, nefsi tanımaktır. Üçüncüsü, ölümü tanımaktır. Dördüncüsü, ölümden sonraki va’d ve va’di tanımaktır”⁸. Allah’ı tanıyan, O’nun hakkını yerine getirir. Nefsi tanıyan, ona muhâlefet ve mücâhedeye hazırlanır. Dolayısıyla kul olan kişi, tasavvufî düşüncede cinsiyete bakılmaksızın Allah Teâlâ’yı, nefsi, ölümü ve ölümden sonraki mükâfat ve cezayı tanımak ve anlamak durumundadır. Bu nedenle tasavvufta her zaman kadının dişiliği değil; kulluğu ve kişiliği ön plânda tutulmaktadır.

“Tarikata giren kadınlar, manevî yolda mesafe aldığıında şeyh tarafından halife veya vekil olarak görevlendirilmişlerdir. Bunlar bazen tarikata yeni giren hanımlara adap ve erkân öğreterek şeyhle görüşmesine vesile olabilmüşler; bazen şeyhle hiç görüşürmeden tarikata kabul edebilmüşler; bazen de zikir meclislerini idare edip hanımların ruhî problemlerinin halledilmesinde yardımcı olabilmüşlerdir”⁹.

“Tasavvuf büyüklerinin, “Orada temizlenmeyi seven erler vardır ve Allah temizlenenleri sever”¹⁰, “Müminler içinde Allah’a verdiği sözü tutan erler vardır”¹¹, gibi ayet-i kerîmelerde geçen ‘erler (ricâl)’ kelimesinden hareket ederek ‘erlik makamından bahsettiklerini, -bu makama ulaşan kadın olsun erkek olsun herkesi- ‘er’ olarak nitelediklerini görüyoruz”¹².

Önemli olan erkeklik veya kadınlık değil; kulluktur ve kul olmaktır. “Yine önemli olan er veya erkeklik değil, erlik makamıdır”¹³. “Erlik makamına ulaşan bir kadın, bu makama ulaşamamış pek çok erkekten üstündür. Zünnûn Mısırî’ye, ‘Gördüklerinin en yücesi kimdir?’ diye sorulduğunda o, ‘Mekke’de yaşayan,

⁷ Uludağ, a.g.e., s.12.

⁸ Serrâc Tûsî, el-Lümâ fi Tarihi’t-Tasavvufi’l-İslamiyyi, Dâru’l-Kütübî’l İlmiyyeti, Beyrut, 2001, s. 63.

⁹ Annemarie Schimmel, İslâmın Mistik Boyutları, (çev. Ergun Kocabıyık), Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 415.

¹⁰ Tevbe, 9/108.

¹¹ Ahzab, 33/23.

¹² Ali b. Osman Hucvîrî, Keşfü’l-Mahcûb, (thk. Mahmûd Âbidî), İntişârât-ı Sâdâ ve Simâ, Tahran, 1384, hş. 2006, s. 221.

¹³ Uludağ, a.g.e., s. 58.

*kendine Fâtıma Nîsâbüriyye denilen kadından daha yüce bir kimse görmedim.’ cevabını vermiştir*¹⁴.

Şiblî ise, Melike binti Ahmed’i görünce eşi Hasan b. Ali b. Hayyaveyh’e ‘Sen erkeksin, o ise kadındır. Fakat o, hal bakımından senden daha yücedir.’ buyurmuştur¹⁵. Nitekim Abbâse-i Tûsî, ‘*Yarın Arasât meydanında, ‘Ey erler’ diye seslenildiği zaman, ricâl safına ilk önce ayağını basacak olan, Hz. Meryem’dir.’ demiştir*¹⁶.

Nefsin kötülüğü emreden sesinden özgürleşerek kulluk anlayışıyla hürriyeti yakalayan bir kişide, hakiki manada kulluk dediğimiz ubûdiyyet hali etkisini gösterir. Bu manada kadın ve erkek, cinsiyete bakılmaksızın kulluğu ölçüsünde değerlidir ve kulluğu ölçüsünde hürdür. Kulluk olgunlaşmadıkça, hürriyet de olgunluğa kavuşamaz. Zaten kulluk olgunlaşınca, buna hürriyet adı verilir. Bu noktada Hz. Meryem, Fâtıma Nîsâbüriyye, Melike binti Ahmed gibi mutasavvıf kadınlar, kulluk ile kulluğun ikram ettiği hürriyeti ruh dünyalarında bütünleşmiş eşsiz kişiliklerdir.

Kullukla hürriyeti kişiliğinde bütünleşirmiş kadın mutasavvıflardan bahseden en önemli isimlerden bir tanesi, İbn Arabî’dir. “İbn Arabî, Binti Rüstem’den söz ederken, ‘O âlime, bir Hicaz şeyhası idi. O, sadece kadınların övünç vesilesi değil; daha da önemlisi erkeklerin ve âlimlerin de övünçü idi.’ dediği rivayet edilmiştir¹⁷. “Yine o, ‘gerçek raculiyet, yani ‘erlik ya da erkeklik’, insanın nefsinin karanlığından kurtularak, onun aklının ve manevî irşadın nuruyla nefsinin terbiye etmesidir’ demiştir¹⁸.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre tasavvufta ricâl ya da ‘erlik ve erkeklik’, cinsiyet yönünden erkek olmanın ötesinde belirli bir mertebeye ulaşmış olma, bir manada ‘adam olma’ anlamında kullanılmıştır. Bu mertebeye ulaşan kadınlar da, ‘ricâl’ ifadesinin kapsamında zikredilmiştir.

“Mutasavvıfların büyüklerinden sayılan nice saygın ziyaret edip öğütlerini dinledikleri, dualarını istedikleri hanım mutasavvıflar olmuştur. Mesela Süfyan Sevrî, Râbia Adeviyye’yi ziyaret eder ve ona bazı meseleleri sorardı. Onun görüşlerine güvenir, nasihat ve duasına önem verirdi¹⁹. “Ebû Hafs Nîsâbüri ise, ‘Ahmed b. Hadraveyh’in hanımı Ümmü Ali ile karşılaşmaya kadar kadınların

¹⁴ Ebû Abdurrahman Sülemî, Zikrû’n-Nisveti’l-Müteabbidâti’s-Sûfiyyât, (tah. Mahmud Muhammed Tanahî), Daru’l-Hayr, Kahire, 1413/1993, s. 62.

¹⁵ Sülemî, a.g.e., s. 110.

¹⁶ Feridüddin Attâr, Tezkiretü’l-Evliya, (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1991, s. 109.

¹⁷ Annemarie Schimmel, Ruhum Bir Kadındır, (çev. Ömer Enis Akbulut), İz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 79.

¹⁸ Sülemî, a.g.e., 28.

¹⁹ Sülemî, a.g.e., s. 76.

sözünden hoşlanmazdım. Onunla karşılaşınca anladım ki Yüce Allah, marifetini dilediğine verir.' demişti"²⁰.

Kullukları ve kulluklarının göstergesi olan ürettikleri işleriyle-eserleriyle erkeklere örnek gösterilen hanımlar olduğu gibi, kullukları ve ilimleriyle erkek mutasavvıfları hayran bırakan hanım mutasavvıflar da olmuştur. "Mesela Zünnûn Mısırî, Fâtıma Nisâbüriyye'yi 'gördüklerinin en yücesi ve hocaların hocası' olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra Ebû Amr, eşi Fahraveyh'ten en az hocası Ebû Osman Hîrî kadar ilmen faydalandığını ifade etmiştir"²¹.

1.2. Hürriyet Açısından Tasavvuftaki Kadın Anlayışına Bir Bakış

"Hürriyet, Allah'tan başkasının kulu ve kölesi olmamaktır. Bir başka deyişle insanın hem zihin hem de kalp açısından Allah dışındaki hiçbir varlığa bağlanmamasıdır"²². Böylece kul, ilahî aşka ve hakiki hürriyete kavuşmak istiyorsa; şehvetinden, nefsinin-şeytanın tuzaklarından ve Allah'ın rızası haricindeki arzularından hürleşmek durumundadır.

Tasavvufta ilahî aşka ve hakiki hürriyete kavuşma yolunda şehvetinden, nefsinin- şeytanın tuzaklarından ve Allah'ın rızası haricindeki arzulardan hürleşen kadın mutasavvıflar ve şeyhler bulunmaktadır. "Bu bağlamda tasavvufta fikrî değişmeye katkıda bulunan ve erkek müritleri olan kadın şeyhalara da rastlanmaktadır. Hicrî ikinci asırdan itibaren kendilerine has tekke ve zaviyeleri olan, şeyhlere mürid olup tekkeye devam edenler arasına giren ve hatta daha sonraları halife olan kadınlar da bulunmaktadır"²³.

"İlk dönem tekke müdâvimleri ve kurucuları arasında olan ve evlerinde tasavvufî sohbetler yapıp zikir meclisleri kuran hanımlar, daha sonra kendilerine ait tekke ve zaviyeler kurmuşlardır. Fatma binti Hüseyin, Hafsa binti Sîrîn, Fatma binti Abbas, Cevriye adında bir hanım ve Evhâdüddin Kirmânî'nin kızı Eymene Hatun kendilerine ait tekkelerde hemcinslerine sohbet eden, zikir yaptıran, tasavvufî fikirlerini yaymaya çalışan kadınlardandır. Kadınlar sadece kendileri için tekke kurmakla yetinmemişler, maddî imkânlarla sahip olamayan sûfiyeler ve sûfiler için de tekkeler kurmuşlardır"²⁴.

Kulluğu ve hürriyeti kişiliklerinde bütünleştirmiş olan kadın mutasavvıf ve şeyhlerin hayatlarındaki hürriyet, dünyevî menfaat ve uhrevî karşılık da dâhil olmak üzere insanların hiçbir varlık karşısında boyun eğmemesi ve hiçbir şeyin esareti altında bulunmaması anlayışını öngörmektedir. "Bu noktada hürriyet, kişinin ne dünyada hemen verilecek bir mala veya ulaşılabilecek olan bir arzuya, ne

²⁰ Abdurrahman Ebu'l-Ferec İbn Cevzî, Sıfatü's-Safve, (tah. Seyyid Cemîlî), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyyeti, Beyrut, 1405/1985, s. 76.

²¹ Sülemî, a.g.e., s. 62.

²² Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s. 289.

²³ Hatice Çubukçu, İlk Dönem Hanım Sûfiler, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 68.

²⁴ Altuntaş, a.g.e., s. 33.

de uzun vadede ahiretteki bir isteğe, amaca, ihtiyaca ve hazza kul olmaması durumudur”²⁵.

Kullukla hürleşmiş özgür şahsiyetler olarak kadın mutasavvıflar, tasavvufî düşüncenin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Onlar, bu şahsiyet özellikleriyle dünyanın ve ahiretin hırslarından nasıl hürleşilmesi gerektiğini de yaşamlarıyla ve tasavvufî bakış açılarıyla göstermişlerdir. “Örneğin İslâm âleminin çeşitli yerlerinde hanımlar tarafından inşa ettirilip vakfedilen pek çok tekke bulunmaktadır. Bu tekkeler arasında başlangıçta erkeklere ait olup, daha sonra şeyhin halifesi sıfatıyla hanımların yönetimine geçen, kadınlar tekkesi hâline gelen ve son asırlara kadar faaliyette bulunanlar da vardır”²⁶.

“Mısır’da bazı tekkeler, kadın şeyhler tarafından yönetilir, vefat eden şeyha tekke yanına defnedilir, daha sonra kabri ziyaret edilirdi.”²⁷ “Halvetî ve Celvetî tekkelerinde kadınlara özel bölümlerin var olması, kadınların tekkelere gelip zikir meclislerini seyrettiklerini göstermektedir. Ayrıca kadınlar sadece dinleme ve izleme durumunda kalmamış, tarikatta aktif rol almışlardır”²⁸.

“Mevlevîliğin ilk devirlerinde kadın, Mevlevî toplumunun dışına atılmamış, hatta köylere kadar yayılan ve Mevlevî köyleri meydana getiren bu yolda, kadın erkekten aşağı görülmemiştir. Bununla beraber yine de Mevlevî kadını, mümkün olduğu kadar kendisine yer bulabilmiştir. Kadınlar, sema meşk edebilirdi ve bazen kadınlar, erkeklerin bulunmadığı meclislerde kendilerinden yahut yaşlı dedelerinden birkaçının ney ve kudümüyle sema ederlerdi”²⁹.

Tarikatta aktif rol alan ve hür şahsiyetleriyle dünyanın ve ahiretin hırslarından vazgeçen kadın mutasavvıflar, tasavvuftaki hürriyet anlayışını yaşamları ve tasavvufî anlayışlarıyla ortaya koymuşlardır. Bu manada hürriyet, Allah dışındaki hiçbir şeye kul ve mahkûm olmamaktır.

“Başkalarının kulu ve kölesi olmamak, bunun aksine serbest ve hür olmaktır. Dolayısıyla en yüksek seviyede Allah’a kul olma haline, hürriyet denir. Hakk’a tam kul olan, tam hür olur”³⁰. Sonuç itibarıyla hürriyet ve hür şahsiyet olmak, Allah’ın rızası ve sevgisi dışındaki her durum, düşünce, his ve duruştan kulun özgürlüğe kavuşmasıdır.

Allah dışındaki bir hazza veya arzuya köle olan bir kişi, o hazzın ve arzunun esiri olmuş; fakat Allah’a kul olma özelliğini manevî manada kaybetmiştir. Tasavvufa sundukları katkıyla ve kulluklarıyla, kadın

²⁵ Kuşeyri, a.g.e., s. 353.

²⁶ Camille Adams Helminski, Süfi Kadınlar Saklı Bir Hazine Dünyasının En Kutsal Kadınlarının Öyküleri, (çev. Aslı Özer), Samsara Yayınları, İstanbul, 2004, s. 23.

²⁷ Uludağ, a.g.e., s. 111.

²⁸ Uludağ, a.g.e., s. 110.

²⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ’dan Sonra Mevlevilik, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1953, s. 281

³⁰ Ebu Bekir Muhammed Kelâbâzî, et-Taarruf li Mezhebi Ehli’t-Tasavvuf, Mektebetü’l-Külliyâti’l-Ezheriyye, Kahire, 1980, s. 151.

mutasavvıfların hür bir şahsiyet olarak kulluk anlayışıyla özgürleştiklerini görmekteyiz.

Bütün bunların yanında kullukları ve hür şahsiyetleriyle öne çıkan kadın mutasavvıflar için olumlu benzetmeler de kullanılmıştır. “Mesela evliyanın, gelinlere benzetildiğini görmekteyiz. Ebû Yezid Bistâmî, ‘Allah’ın velileri, Allah Teâlâ’nın gelinleridir. Gelinleri ancak mahrem olanlar görebilir.’ buyurmaktadır. Yine o, ‘Yanında kadınlara benzeyen bir topluluk görüyoruz, bunlar hangi topluluktur?’ diye soran birine, ‘Melekler gelip bana ilimlere dair sorular soruyorlar ve ben de onlara cevap veriyorum.’ demiştir³¹.

Hür şahsiyetleri ve kulluklarıyla eşsiz benzetmelere layık olan kadın mutasavvıflar, Allah dışındaki bütün bağlardan ve aşklardan hürleşmişlerdir. “Bu noktada hürriyet, Allah dışındaki bütün eşyanın bağlantılarından kurtulup, yalnız ve yalnız Allah’a kul olmaktır. Allah dışındaki her şeyden hür olmaktır. Allah’tan başkasını, Rab edinmemektir. Bu sayede mal, makam, para ve mevkiye esir olmaktan kurtulmaktır.

Mal, makam, para ve mevkiye esir olmaktan kurtulan kadın mutasavvıflar, hakiki aşka geçişin vesilesi olmuşlardır. Bu manada mutasavvıflardan bazılarının kadınlara âşık oldukları ve bu aşkı ilahî ve hakiki aşka geçiş vesilesi kıldıkları da olmuştur. “Hasan Basrî’nin talebesi Utbe b. Gulâm’ın tevbe etmesine, âşık olduğu bir kadın sebep olmuştur³². “Abdullah b. Mübârek’in tevbe etmesinin sebebi olarak da, bir kadına âşık olması sebep gösterilmiştir³³.

İlahî aşka geçerek mutasavvıflar, hakiki hürriyete kavuşmuşlardır. “Gerçekte hürriyet, benlikten özgürleşerek nefsin esiri olmaktan kurtulmaktır³⁴. Nefsin esaretinden kurtulan bir mutasavvıf için, eşyanın esaretinden özgürleşme ve hakiki muhabbetle Rabbin ilahî isim ve sıfatlarıyla bütünleşme sürecine geçiş söz konusudur.

Nefsin esaretinden kurtularak kullukla hürleşen kadınların, ilahî aşka erişmelerine vesile olan erkekler de vardır. “Nakledildiğine göre Züleyha, Hz. Yusuf’a âşık olmuş, neticede iman etmiş ve onunla evlenmişti. Bu arada ilahî aşk devletine eriştiği anlaşılan Züleyha, kendisini davet eden eşine: ‘Ey Yusuf! Ben seni, Rabbimi tanımadan önce seviyordum. O’nu tanıdıktan sonra O’nun sevgisi başka sevgiye kalbimde yer bırakmadı. Ben de artık başkasının sevgisini istemiyorum.’ demiştir³⁵.

³¹ Attâr, a.g.e., s. 208.

³² Attâr, a.g.e., s. 106.

³³ Attâr, a.g.e., s. 241.

³⁴ İsmail Ankaravî, Minhâcü’l-Fukara, (haz. Saadettin Ekici), İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 248.

³⁵ Ebû Talib Mekki, Kütü’l-Kulûb, Mektebetü’t-Dârü’t-Türâs, Kahire, 2001, c. 2, s. 53.

2. Sonuç

Tasavvufî anlayış, cinsiyet ayrımcılığına karşıdır. İnsan, sırf kadın olduğu için hor görülemez. Buna karşılık sırf kadın olduğu için de yüceltilemez. Bu manada kadın ve erkek, cinsiyete bakılmaksızın kulluğu ölçüsünde değerlidir ve kulluğu ölçüsünde hürdür. Tasavvufta kişilerin kulluğa yakışmayan tavır ve davranışlardan sakınması gerektiği görüşü çarpıcı bir şekilde vurgulanmıştır.

İlahî hakikatleri ve sırları kavramaya yönelen mutasavvıflar, cinsiyet ayrımı yapmaksızın dünya sevgisini, Allah sevgisine, O'nunla meşgul olmaya ve O'nunla bütünleşmeye tercih etmişlerdir. Ürettikleri işler ve bıraktıkları eserler açısından kullukları ve kulluklarıyla hürleşen eşsiz şahsiyetleriyle erkeklere örnek gösterilen hanım mutasavvıflar olduğu gibi, ilim ve irfanları ile erkek mutasavvıfları kendilerine hayran bırakan hanım mutasavvıflar da olmuştur. Kadın mutasavvıflar, ilim sahipleri tarafından övgüyle anılmışlardır. Tarih boyunca tasavvufî anlayışa göre kadına duyulan aşk bile, ilahî ve hakiki aşka geçiş vesilesi olmuştur.

3. Kaynaklar

- ALTUNTAŞ F., 1997, *"Tasavvuf Kültüründe Kadın"*, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Süleyman Uludağ), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- ANKARAVÎ İ., 1996, *"Minhâcü'l-Fukara"*, (haz. Saadettin Ekici), İnsan Yayınları, İstanbul.
- ATTÂR F., 1991, *"Tezkiretü'l-Evliya"*, (haz. Süleyman Uludağ), Mavi Yayıncılık, İstanbul.
- CEBECİOĞLU E., 2004, *"Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü"*, Anka Yayınları, İstanbul.
- ÇUBUKÇU H., 2006, *"İlk Dönem Hanım Sûfiler"*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- GÖLPINARLI, A., 1953, *"Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik"*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- HELMİNSKİ C.A., 2004, *"Sûfî Kadınlar Saklı Bir Hazine Dünyasının En Kutsal Kadınlarının Öyküleri"*, (çev. Aslı Özer), Samsara Yayınları, İstanbul.
- HUCVİRÎ, A.O., 2006, *"Keşfü'l-Mahcûb"*, (thk. Mahmûd Âbidî), İntişârât-ı Sâdâ ve Simâ, Tahran, 1384, hş.
- İBN CEVZÎ A.E.F., 1985, *"Sıfatü's-Safoe"*, (thk. Seyyid Cemîlî), Dâru'l-Kütübî'l İlmiyyeti, Beyrut.
- KELÂBÂZÎ E.B.M., 1980, *"et-Taarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf"*, Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire.
- KUŞEYRÎ, A., 2003, *"Risâletü'l-Kuşeyrî"*, Daru'l-Hayr, Beyrut.

- KÜÇÜK H., 1997, "*Tasavvufta Kadın*", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, Sayı: 7.
- MEKKÎ E.T., 2001, "*Kûtü'l-Kulûb*", Mektebetü't-Dârü't-Türâs, Kahire, c. 1-3.
- MUHÂSİBÎ H., 1970, "*er-Riâye li Hukukillâh*", Dâru'l-Kütübü'l-Hadîseti, Kahire.
- SCHIMMEL A., 2001, "*İslâmın Mistik Boyutları*", (çev. Ergun Kocabıyık), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- SCHIMMEL A., 2004, "*Ruhum Bir Kadındır*", (çev. Ömer Enis Akbulut), İz Yayınları, İstanbul.
- SÜLEMÎ E.A., 1993, "*Zikrû'n-Nisveti'l-Müteabbidâti's-Sûfiyyât*", (tah. Mahmud Muhammed Tanahî), Daru'l-Hayr, Kahire.
- TÛSÎ S., 2001, "*el-Lümâ fi Tarihi't-Tasavvufi'l-İslamiyyi*", Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyeti, Beyrut.
- ULUDAĞ S., 1998, "*Sûfi Gözüyle Kadın*", İnsan Yayınları, İstanbul.